

TUZA TIBOR cigány oktatási programvezető
Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet
Debrecen

Cigány népismereti feladatlapok

A 32/1992. MKM. sz. rendelet (Irányelvek...) és a 32/1998. MKM. sz. rendelet (Követelmények...) 1998 szeptemberi bevezetése, érvényesítése a nevelési-oktatási intézmények helyi pedagógiai programjában máris nélkülözhetetlenné teszi a visszacsatolási eljárások kimunkálását. Abban a helyzetben, amikor még rendkívül súlyos dilemmákkal kell szembenéznünk: A romológia (cigányságtudomány) csupán kutatási stádiumban van napjainkban, de már évek óta oktatni kell. A kisebbségi oktatás helyzete – az ombudsman 1998-as jelentése alapján is – szakmailag kaotikus és jogilag bizonytalan, de az intézmények 1998 szeptemberétől kötelesek voltak felvállalni a vonatkozó miniszteri rendeletek megvalósítását. Az iskolák még saját friss pedagógiai programjuk „beüzemelési” gondjaival küzdenek, de máris kellene a megvalósítás bemérése minden területen, hogy a korrekciókat és továbbfejlesztéseket időben elvégezhessek. A cigány gyermekek sikeres nevelésének és oktatásának minimális tárgyi és személyi feltételei is hiányoznak az iskolákban, még a legszükségesebb népismereti kiadványokkal sem rendelkeznek... És így tovább.

Ilyen helyzetben vakmerőségnek tűnhet feladatlapokat kidolgozni a 32/1998. MKM. sz. rendelet (Követelmények...) teljesítésének méréséhez. Kérni kell az önként vállalkozó pedagógusok megértő és segítő közreműködését. Annál is inkább, mert az itt ajánlott feladatsoroknak eddig még csupán egy része esett át elővizsgálaton (a cigány gyermekek 1998. évi nyári táboraiban), amely elővizsgálatok azt is megmutatták, hogy a hivatkozott rendeletben megjelent követelmények maradéktalan teljesítése ma még illúzió, optimális teljesíthetőségükig hosszú évek munkájára lesz szükség. Ezt is figyelembe vettük. Végső soron azonban feladatlapjaink még nincsenek kipróbálva. Kísérleti kipróbálásra ajánljuk tehát ezeket (és hamarosan a továbbiakat is), kérve a kitöltött feladatlapok megküldését, hogy azok tanulmányozása révén a korrekciókat és továbbfejlesztést elvégezhesük. Fogadják ezeket olyan jóindulattal, amilyen jóindulattal és segítő szándékkal mi adjuk közre.

CIGÁNY NÉPISMERET

Feladatok a (3. és) 4. évfolyam tanulói számára

(Tuza Tibor 1998)

1. Írj példát cigány mondókára és kiszámolóra!
 - a) mondóka:
 - b) kiszámoló:
2. Írj példát cigány találós kérdésre és közmondásra!
 - a) találós kérdés:
 - (Megfejtés):.....
 - b) közmondás:.....
 - (Cigány nyelven):.....
3. Írj példaként mesecímeket az alábbi cigány mesetípusokra!

eredetmese:

állatmese:

ördög-mese:
tündérmese:
tréfás mese:

4. Melyek a leggyakoribb cigány mesemondási alkalmak?
 - a)
 - b)
 - c)
5. Hogyan mesél a cigány mesemondó? Mi minden jellemzi a mese előadását?
.....
6. Sorolj fel legalább öt hagyományos cigány mesterséget!
.....
7. A vándorlás során a cigányok
 - a) hol (miben és hogyan) laktak?
 - b) ki volt a vándor közösség vezetője?
 - c) hogyan üzentek az utánuk jövőeknek?
8. Sorold fel a hagyományos cigány ételeket! Legalább ötöt! És a bokolyi receptjét!
 - a) cigány ételek:
 - b) a bokolyi receptje:
9. Mít jelent a Patyiv és a Romani Kris? (Írd le magyarul!)
 - a) Patyiv:
 - b) Roman Kris:
10. A leggyakoribb cigány jókívánság: Taves baxtalo! (Tavesz bakhtalo!) Mít jelent magyarul?
.....
11. A cigányok nagyon szeretnek hosszú köszöntőket mondani családi ünnepek (pl. keresztelő, lakodalm stb.) és az év jeles napjai (pl. karácsony, újév stb.) alkalmával. A férfiak még versengenek is egymással a köszöntő-mondásban. Írj le egy cigány köszöntőt bármelyik ünnepre!
Az ünnep: A köszöntő:
12. Milyen a cigány zászló, mit jelképeznek a színei és az ábrája?
.....
13. Mi a címe (cigányul és magyarul) a nemzetközi cigány himnusznak, és miről szól (mi a tartalma)?
.....
14. Milyen a hagyományos cigány népviselet?
férfiak:
nők:
15. Melyek a hagyományos cigány hangszerpótló eszközök? Sorolj fel legalább ötöt!
.....
16. Melyek a hagyományos cigány gyermekjátékok? Sorolj fel legalább ötöt! Az egyikről azt is írd le, hogyan szokták játszani!
gyermekjátékok:
a választott gyermekjáték megnevezése:
Hogyan szokták játszani?:

Értékelés: AZ ELÉRT PONTOK SZÁMA: _____ HELYEZÉS: _____

CIGÁNY NÉPISMERET

Feladatok a (3. és) 4. évfolyam tanulói számára

Javítási kulcs

A feladatmegoldást értékeljük, de nem minősítjük!

A legjobb eredményt elért tanulóknak adjunk jutalmat, ami persze lehet 5-ös vagy 4-es érdemjegy is, ha a tanuló ezt igényli, vagy szöveges dicséret az ellenőrzőkönyvben, vagy valami apró tárgyjutalom vagy bármi más a helyi lehetőségeknek megfelelően.

Minden feladat esetében közöljük a *minimálisan elvárt* és a *maximálisan adható* pontszámot.

A ténylegesen elért pontszám alapján megállapítjuk a helyezést. Ezzel értékelünk.

Az értékelés tehát nem kritérium-teljesítmény, hanem teljesítmény-eloszlás alapján történik.

1. Elvárt egy négysoros mondóka és egy négysoros kiszámoló leírása, soronként egy pont, tehát összesen 8 pont, hosszabb szöveg esetén legfeljebb plusz 2 pont adható: **8–10 pont**
Példa mondókára: *Szalad, szalad a gyikocska, / Szalad utána kis Gyurka, / De elbújik a gyikocska. / Üres marad Gyurka marka.*
Példa kiszámolóra: *Elment apád a vásárba, / Szeret tegyen egy kicsi zsákra. / Csikó mondja tizenkét, / A fogó te légy!*
2. Elvárt egy talalós kérdés (2 pont) és megfejtése (1 pont), valamint egy közmondás (2 pont) leírása. Amennyiben a tanuló a közmondást cigány nyelven is közli, vagy több talalós kérdést és közmondást ír le, pluszban legfeljebb 5 pont adható. **5–10 pont**
Példa talalós kérdésre: *Meddig cigány a cigány? (A lábától a fejéig.)*
Példa közmondásra: *Ha nincs hús, éhes marad az ember. (Te naj mas, bokhalo ashel a manush.)*
3. Elvárt minden mesetípusra egy-egy mesecím írása (5 pont), minden további mesecímre plusz pont, de legfeljebb plusz 5 pont adható. **5–10 pont**
Példák: eredetmesére: *A Nap és a Hold története, Noé legkisebb fia stb.*
állatmesére: *A macska meg a róka, A póruljárt kutya stb.*
ördög-mesére: *A cigány meg az ördög, Az ördög és a szegény ember stb.*
tündérmesére: *Kócbór királyfi, A vízisellő stb.*
tréfás mesére: *A cigány meg a szamara, Álmodozik a cigány stb.*
4. Elvárt a mesemondás három fő funkciójának elfogadható közlése: $3 \times 2 = 6$ pont. Értékes információkat tartalmazó kiegészítésekre, magyarázatokra legfeljebb plusz 4 pont. **6–10 pont**
 - a) *Fizetségért* (enni-innivalóért, ajándékért, pénzért) *való mesélés* a gádzsóknak (nem cigányoknak) házaknál, vásároknál, búcsújáró helyeken stb.
 - b) *Társasági mesélés*, szórakoztató mesemondás család, rokonság, vándorló és faluszéli kumpániák körében. Ünnepi alkalmakkor sohasem maradt el a mese.
 - c) *Rituális mesemondás*, szertartásokhoz tartozó mesélés, például a halott-virrasztások alkalmával. A virrasztóbeli mesélés célja a halott lelkének szórakoztatása és felkészítése a hosszú másvilági útra.
5. Elvárt a meseleírás legalább öt jellemzőjének megnevezése (5 pont), és az értékes kiegészítésekre további plusz pont (legfeljebb plusz 5 pont) adható. **5–10 pont**
Lehetséges megoldás például: *Eljátszás*: A cigány mesemondó utánozza, eljátssza a mese szereplőinek szerepét, továbbá a hallgatóság tagjai (általában a gyerekek) eljátszanak egy-egy átlaluk is ismert meserészletet (pl. lányszóktetés, lakodalom, vásár stb.). *Utazás*: A mesemondó utánozza a szereplők hangját, hangsúlyát, mozdulatait. *Hirtelen váltások*: A halk és lassú szövegmondást hirtelen gyors és hangos követi, majd fordítva történik. *A hallgatóság bevonása*: kiszólásokkal és felszólításokkal, kérdésekkel stb. *Személyesség*: A mesemondó általában egyes szám első személyben adja elő mondanivalóját, a mesében beleszóvi a vele megtörtént eseményeket is, valamint saját érzéseit és vágyait. – További jellemző vonások: a rögtönzések, a különböző mesékből vett elemek összekombinálása, a hallgatóság tartós érdeklődése esetén több mese összekapcsolása (mesefüzérek előadása) és így tovább.
6. Elvárt legalább öt hagyományos cigány mesterség megnevezése (5 pont), és minden további mesterség közlésére plusz pont, de összesen legfeljebb plusz 5 pont adható. **5–10 pont**

Például: vályogvetés, fámegmunkálás (pl. teknővájó), fémmezmunkálás (pl. kovács, rézműves, üstfoltozó stb.), harangöntés, kosárfonás, zenélés, házalás, jóslás és így tovább.

7. Elvárt minden alkérdésre elfogadható válasz adása (3 x 2 = 6 pont), és minden értékes kiegészítés plusz pontot érdemel, de összesen legfeljebb plusz 4 pont adható. **6–10 pont**

- Sátoros szekéren (és a szekér alatt), valamint sátrakban laktak, általában erdők széléin tanyáztak le. Minden cigány „sátoros”, mert a vándorlás idején sátorban lakott.
- A vándor közösség vezetője a legtapasztaltabb idősebb cigány férfi volt, aki rendet tartott és intézte a hivatalos ügyeket is a hatóságokkal, általában vajdának nevezték.
- Vándorjeleket hagytak az utánuk jövőknek (ami lehetett szövetségdarab, fücsomó, stb.), amelyek jelenléte lehetett „jó út”, „rossz út” és több más fontos tudnivaló.

8. Elvárt legalább öt hagyományos cigány étel megnevezése (5 pont), további ételek és a bokolyi receptje plusz pontokat érdemelnek, de összesen legfeljebb plusz 5 pont adható. **5–10 pont**

Cigány ételek: A hús alapanyagú ételek (főleg sült hús és pörkölt) kedveltek. Ha nincs sertés, birka, hal, baromfi, akkor jó a sündisznó, ürge, varjú is. Hústalan ételek pl.: bokolyi, burizsa, köleskása, vízben főtt kukorica megeukrozva, azalt szilva kásával stb.

Bokolyi: pogácsa (cigánypogácsa). A lisztből vízzel és sóval, esetleg egy kevés zsír hozzáadásával tésztát készítenek, jól kigyúrnák, majd a tűzhely tetején kistűtik. Törve fogyasztják.

9. A fogalmak magyar jelentéseinek meghatározása két-két pont (2 x 2 = 4 pont), minden értékes kiegészítő információra plusz pont, de összesen legfeljebb plusz 6 pont adható. **4–10 pont**

- Patyiv: „becsület”, „tisztesség” – A cigány közösségek normáinak, értékeinek rendszere; az együttélés követelményei, szabályai.
- Romani Kris: „cigánytörvény” – A cigányok bírósága, amely testület az egész közösség és az egyes emberek ügyeiben is hozott döntéseket a törvénykezéskor.

10. Taves baxtalo! = Légy szerencsés (boldog)! **2–5 pont**

11. A köszöntő terjedelmétől és minőségétől függően: **5–15 pont**

Pl.: Az ünnep Újév. (*Nyevo bersh.*) A köszöntő: Amikor a házhoz (régebben: sátorhoz) érnek, így köszöntenek: Istennel talállok benneteket, cigányok! (*Dragone Devlesa arakhav tumen romale. shavale!*) Erre a válasz: Isten hozott benneteket! (*O Sunto Del andas tumen!*) A vendég köszöntője: Sok évben érjete el Újévet, erővel, szerencsével, jobb egészséggel, móddal, mint most, békét, jókedvet adjon nektek az Isten, gyerekeitekkel együtt, népeitekkel együtt! (*Inke anda bute bershende te resen o Nyevo bersh, zorasa, baxtyasa, sastyimasa. majlashe modosa sar akanak, pacha, voja te del o Del, tumare shavorenca kethane, haj tumare niponca kethane!*) A házigazda válasza: Úgy adja az Isten, völetek együtt, gyerekeitekkel együtt, népeitekkel együtt! Éljetek sok évet és jól! (*Amen te del o Del, tumenca kethane, tumare shavorenca kethane, tumare niponca kethane! Te trajin but bersh haj mishto!*)

12. A színck és az ábra megnevezése és elhelyezése két-két pont (3 x 2 = 6 pont) és a jelentés közlésére plusz pontok, de összesen legfeljebb plusz 4 pont adható. **6–10 pont**

A cigány zászló: *Felül kék* (az ég, a végtelenség és szabadság), *alul zöld* (az erdő és mező, a remény és a szerencse), *középen* pedig az indiai felkelő és lenyugvó nap ősi ábrázolására is emlékeztető *vörös* (narancsvörös) rota, azaz *kocsikerék* (a vándorló és kóborló élet jelképe)

13. A cím közlése magyarul is, cigányul is 2 + 2 = 4 pont, a tartalom megfogalmazása és egyéb kapcsolódó információk közlésére összesen legfeljebb plusz 6 pont adható. **4–10 pont**

A cigány himnusz: Cigányok fel... (*Opre roma*) – (1971-ben született londoni cigány világtalálkozó döntése alapján, szerzője *Jagdino*, egy jugoszláviai cigány zenész, aki közismert dallam alapján írta a szöveget.) – A cigány himnusz a múltba tekintve szól a jelenhez. A „boldog cigányok”, „szerencsés utak”, „nagy család” felidézését követi, hogy mindezt a „Fekete Légió (= a Hitler-féle népirtás megölte)”. A himnusz a nemzeti öntudat és önérték ébresztése hatja át: „cigányok ébredjünk”. Záró szakaszaiban felszólít: „Fogjunk össze, hogy jól cselekedjünk”.

Megjegyzés: Ha a tanuló más népi éneket (pl. beás himnusz: *Zöld az erdő = Pádure vergyé*) ismertet, akkor is adjunk pontot a plusz 6 ponthatáron belül, majd beszéljük meg, hogy mi a különbség a nemzetközi cigány himnusz és az egyes cigány népcsoportok himnuszaként tisztelt népi énekei között.

14. A válaszok tartalmától függően adható pontszámok: $10 + 10 = 20$ pont. **10–20 pont**
A nők hagyományos viselete: Cipő, papucs, harisnya, bő, ráncos szoknya, blúz, fejkendő, nagykendő, kötény. A színösszeállítás élénk, az időseké sötét tónusú. A nők szeretik az ékszereket, a gyűrűk, fülbevalók, nyakláncok aranyból vagy ezüsből vannak. Ez a szokás is indiai eredetű.
A férfiak hagyományos viselete: Csizma, csizmanadrág, kapca, ing, mellény, kalap, kabát, cipő. A kalap színe attól függ, hogy milyen törzshöz tartoznak. (Pl. szürkét hordanak a lovárok, zöldet a másárok stb.) A kalapot nyáron is hordják. A férfiak is szeretik a nagy pecsétgyűrűket, aranynyakláncos órákat, nyakláncokat és a mellényen az ezüstgombokat.
A nőkre és a férfiakra egyaránt jellemző, hogy: A cigányok kedvelik a rikitő színeket és a szépítkezésben erősen alkalmazzák a festékeket. A tetoválás is szokásos nőknél is és férfiaknál is.
15. Elvárt legalább öt hangszerpótló eszköz megnevezése (5 pont), minden további plusz pont, de összesen legfeljebb plusz 5 pont adható. **5–10 pont**
Hangszerpótló eszközök például: kanna, bögre, lábas vagy fazék, fedő, kanál, illetve fakanál, pittyegetés, szájbőgő stb.
16. Elvárt legalább öt hagyományos cigány gyerekjáték megnevezése (5 pont), minden további plusz pont, de összesen legfeljebb plusz 5 pont adható. **5–10 pont**
Gyerekjátékok például: Mondókázás; Törjük, törjük a mákot; Konvancás; Huva; Madárkák, madárkák; Medve, medve bolond medve; Ostorcsinálás és csördítés; Célbádobás; Kacsázás; Durrantó, pukkanó; Hintázás; Lovazás; stb.

AZ ELVÁRT ÉS AZ ADHATÓ ÖSSZES PONTOK SZÁMA

57–110 pont

ÉRTÉKELÉS: 55 pont fölött mindenki jutalmat érdemel függetlenül attól, hogy az elvárt pontokkal vagy a plusz pontokkal érte-e el ezt a teljesítményt. A jutalmakat a rangsor (helyezések) alapján differenciáljuk. A többieket megdicséjük, hogy már sokat tudnak, és biztatjuk őket, hogy legközelebb jobban fog sikerülni a feladatmegoldás, bizonyára mindenki jutalmat fog érdemelni.

Amennyiben az 55 pontot egyetlen tanuló sem haladja meg, legalább az első három helyezett jutalmazzuk, a többieket pedig megdicséjük, hogy már sokat tudnak arról, mint a velünk együtt élő cigány emberekről, osztálytársakról, tudni illik, s ezután még több népismereti foglalkozást, hogy még jobban megismerhessük egymást.

A helyi értékelés után a kitöltött feladatlapokat kérjük megküldeni a Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet (Tuza Tibor) címre: 4024 Debrecen, Piac u. 42–48., annak érdekében, hogy a feladatlap hibáit korrigálni, az ismeretszint-mérő lapot továbbfejleszteni tudjuk a megoldások tapasztalatainak hasznosításával.

(Folytatjuk)

